

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

badań konserwatorskich elewacji wraz z programem prac

budynku Biblioteki – Centrum Kultury Gminy Działdowo w Burkacie

Zleceniodawca:

Gmina Działdowo, ul. Księżodworska 10, 13-200 Działdowo

Autor badań i dokumentacji:

Anna Szymańska

Olsztyn, 2023 rok

I. SPIS TREŚCI

II. WSTĘP

A. KARTA TYTUŁOWA

A.1 IDENTYFIKACJA OBIEKTU

A.2 DANE DOTYCZĄCE PRAC

A.3 CEL OPRACOWANIA

A.4 CZAS TRWANIA PRAC

A.5 PODSTAWA OPRACOWANIA

III. RYS HISTORYCZNY I OPIS OBIEKTU

IV. WYNIKI BADAŃ KONSERWATORSKICH ELEWACJI

V. WNIOSKI KOŃCOWE

VI. STAN ZACHOWANIA

VII. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

VIII. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

II. WSTĘP

A. Karta tytułowa

A.1. Identyfikacja obiektu

- *Rodzaj obiektu:* dawny budynek gospodarczy
- *Miejsce:* Burkat 40, 13-200 Działdowo
- *Czas powstania:* kon. XIX w. – pocz. XX w.

A.2 Dane dotyczące prac

- *Zleceniodawca:* Gmina Działdowo, ul. Księżodworska 10, 13-200 Działdowo
- *Wykonawca prac:* Anna Szymańska
- *Fotografie:* Anna Szymańska

A.3 Cel opracowania

Budynek w Burkacie nr 40 (gm. Działdowo) objęty jest ochroną przez wpis do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków decyzją Z-1/3013 z dnia 9 stycznia 2013 r.

Celem niniejszej pracy jest:

- określenie pierwotnego opracowania elewacji
- opracowanie programu prac konserwatorskich

A.4 Czas trwania prac

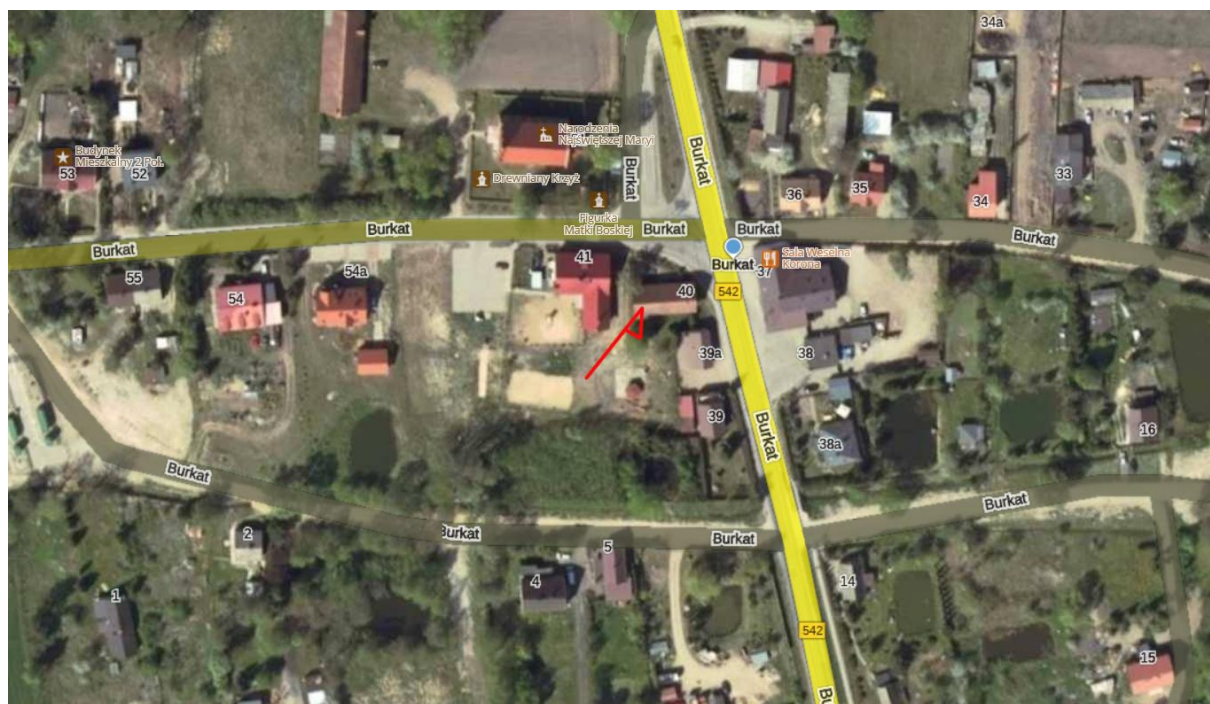
czerwiec-lipiec 2023 roku

A.5 Podstawa opracowania

- oględziny obiektu
- prace badawczo-sondażowe

III. RYS HISTORYCZNY I OPIS OBIEKTU

Budynek usytuowany jest na działce przylegającej do drogi nr 542, wzdłuż której rozlokowana jest wieś Burkat. Najprawdopodobniej w przeszłości stanowił część zabudowań gospodarczych przynależnych do sąsiedniego domu, pod nr 41, który obecnie zajmuje punkt przedszkolny, a w przeszłości mieściła się tam szkoła.

Mapa sytuacyjna (na podstawie www.targeo.pl)

Budynek o formie typowej dla zabudowań gospodarczych. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z cegły ceramicznej, wsparty na kamiennym cokole, przekryty dachem dwuspadowym. Od południa po lewej (zachodniej) stronie niewielki ryzalit. Na parterze najprawdopodobniej w przeszłości znajdowały się pomieszczenia dla zwierząt hodowlanych, na piętrze zapewne sásiek oraz strych do przechowywania siana. Budynek przystosowano do nowej funkcji. Część otworów zamurowano, w ich miejsce wybito nowe. Oryginalnie najprawdopodobniej wszystkie otwory okienne wypełniały okna stalowe, typowe dla budynków gospodarczych. Do dziś ślusarka zachowała się w czterech otworach, pozostałe wypełniono stolarką drewnianą. Historyczne otwory od góry zamyka łuk odcinkowy, kształt powtarzała zapewne stolarka i ślusarka. Skrzydła nowych okien, które wstawiono w otwory historyczne, mają formę prostokąta foremego – wycinek łuku powyżej wypełniono poszerzoną ościeżnicą. Otwory okienne wybite współcześnie zamknięto prosto nadprożami z betonu.

Elewacje wykonano z cegły ceramicznej, którą wyeksponowano bez tynku. Do spoinowania użyto beżowej zaprawy wapiennej z wypełniaczem z grubego piasku i drobnego żwiru, z której uformowano wypukłą fugę w kształcie półwałka. Podczas przekształceń stosowano zaprawy o innym składzie, dlatego wszystkie zmiany są czytelne. Przemurowania wykonano dość poprawnie, jednak w wielu miejscach wymagają korekty. Do fugowania użyto szarej, cementowej zaprawy, którą zatarto płasko, często znacznie wychodząc poza przestrzeń między cegłami (można także odnieść wrażenie, że czasem ściany nie fugowano, ale do prac murarskich zastosowano nadmiar zaprawy, a potem rozcierano ją na licu). Podczas chronologicznie ostatnich napraw użyto jeszcze innego rodzaju zaprawy – jasnoszarej z bardzo drobnym wypełniaczem.

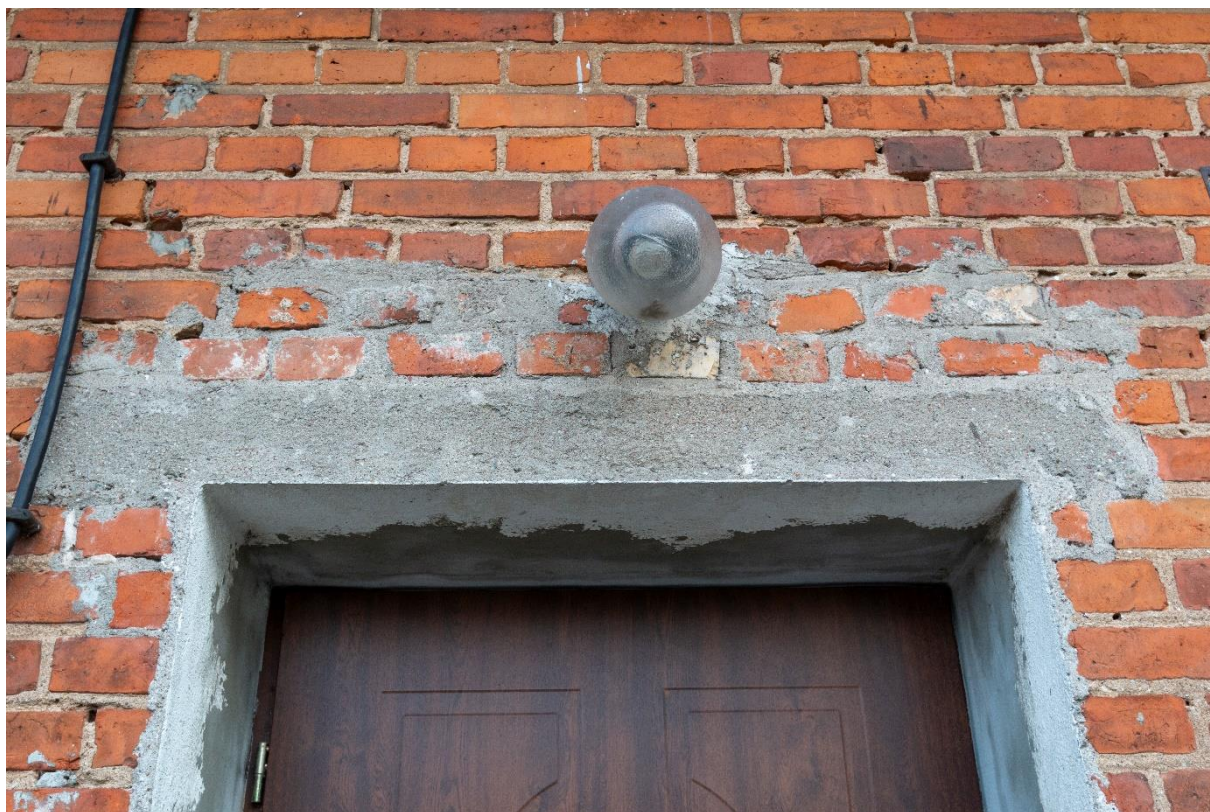
IV. WYNIKI BADAŃ KONSERWATORSKICH ELEWACJI

Fot. 1. Elewacja frontowa, północna oraz boczna, zachodnia. Widoczne zmiany kształtu oraz lokalizacji otworów zarówno okiennych jak również drzwi.

Fot. 2. Lewa (wschodnia) krawędź elewacji frontowej. Otwór wejściowy wybito w sąsiedztwie zamurowanego pierwotnego. Podczas prac murarskich miejscami najprawdopodobniej nie wykonano fugowania. Położoną z nadmiarem zaprawę murarską roztarto na licu muru. Glyfy otynkowano zaprawą cementową (tą samą, której użyto do murowania). Następnie, podczas wymiany drzwi na powierzchni w sąsiedztwie ościeżnicy położono tzw. klej, czyli drobnoziarnistą zaprawę na bazie szarego cementu.

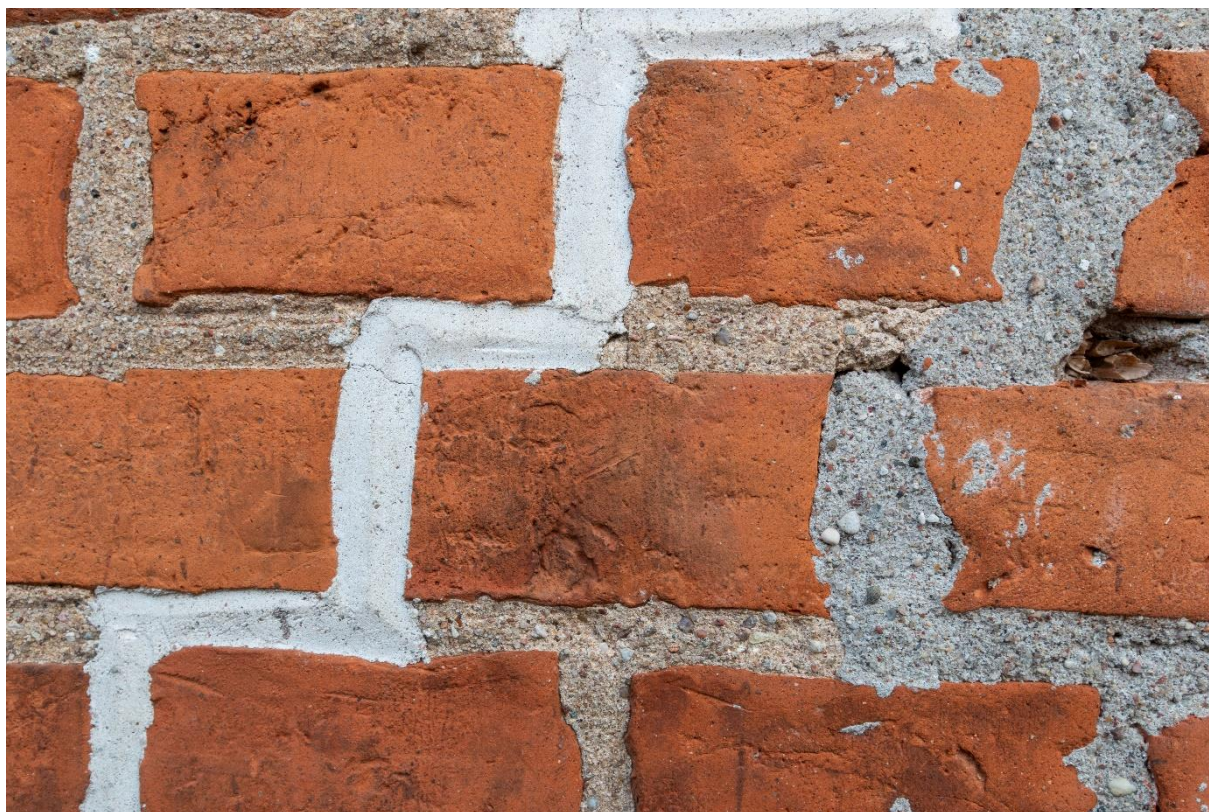

Fot. 3. Nadproże drzwi. Podczas przemurowywania otworu użyto najprawdopodobniej materiału rozbiórkowego, w kilku miejscach zaobserwować można żółte cegły. Oryginalne spoiny powyżej otworu są zdegradowane, z wieloma ubytkami i uszkodzeniami.

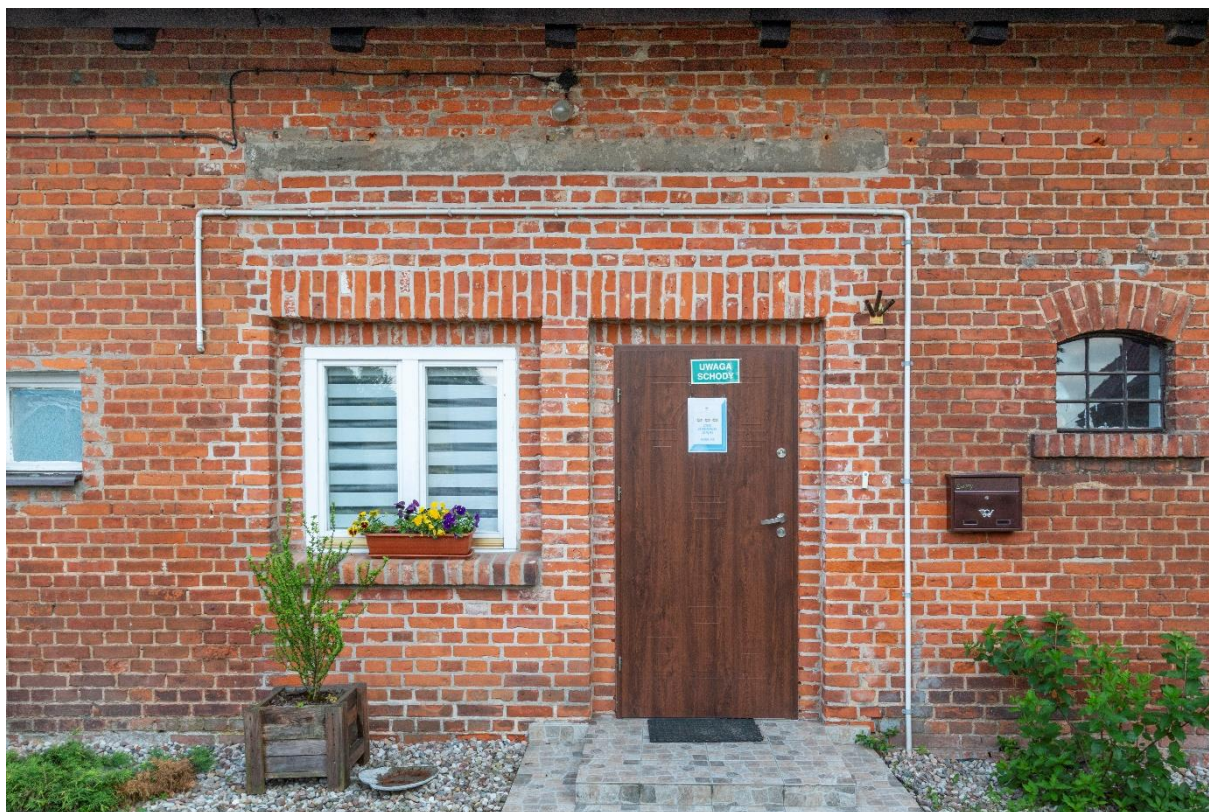

Fot. 4. Zamurowany otwór przy lewej (wschodniej) krawędzi ściany frontowej (północnej). Wyraźnie widoczne są trzy rodzaje zastosowanych zapraw – pierwotna, w kolorze naturalnego tynku wapienno-piaskowego, z której wykonano spoiny. Wtórna, szara, cementowa, której użyto do zamurowania otworów oraz jasnoszara, którą zastosowano do miejscowych napraw.

Na dole na powierzchni muru widoczne uszkodzenia mechaniczne oraz ciemne naloty i zabrudzenia.

Fot. 5. Trzy rodzaje zapraw użytych do spoinowania, które można obserwować na elewacji budynku. Pierwotna, beżowa, z której wykonano wypukłe spoiny o formie półwałka (w wielu miejscach uszkodzone i wypłaszczone). Druga chronologicznie, szara to równocześnie zaprawa murarska użyta w trakcie przekształcania otworów. Ma grube uziarnienie, zbliżone do spoiny zastosowanej pierwotnie. Odmienne od pierwotnego, szare zabarwienie wynika z zastosowania cementu jako spoiwa. Tej spoiny nie opracowywano, nadmiar zatarto częściowo pokrywając lico cegieł. Najmłodsza chronologicznie jest jasnoszara, drobnoziarnista fuga, którą obserwować można w obrębie lokalnych napraw. Położono ją zbyt grubo w stosunku do uziarnienia, dlatego w wielu miejscach widoczne są pęknięcia.

Fot. 6. Fragment ściany frontowej. Wtórnie wybite dwa otwory, być może w miejscu dawnych mniejszych (w otworze okiennym najprawdopodobniej zmianie uległo tylko nadproże). Nad obydwoima otworami wmurowano współczesne betonowe nadproże. Po prawej stronie zachowany oryginalny otwór z metalowym, dziewięciokwaterowym oknem. Do spoinowania muru po przemurowaniu otworów zastosowano zaprawę na bazie cementu, odmienny kolor uczytelnia przekształcenie. Na dole muru widoczne zaciemnienie oraz uszkodzenie lica – ubytki zarówno cegieł jak również oryginalnych spoin. Degradację spowodowała najprawdopodobniej woda opadowa – być może w przeszłości istniała wokół budynku cementowa opaska.

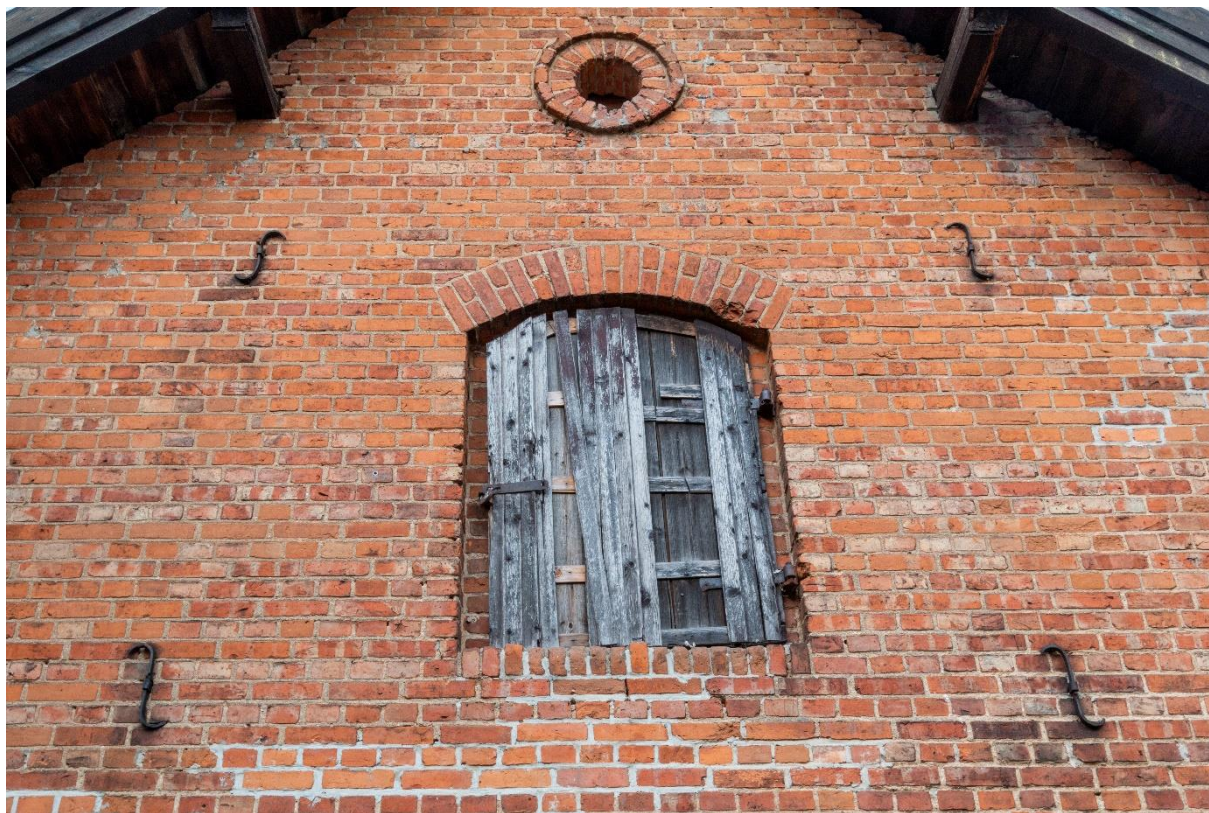

Fot. 7. Zachodni narożnik elewacji frontowej. W sąsiedztwie pierwotnego otworu okiennego wrota. Nie wiadomo czy otwór jest wtórny, czy tylko został powiększony (podwyższony). W tym przypadku zamiast betonowego naproża wymurowano ceramiczne. Wrota najprawdopodobniej są wtórne, choć pasowe zawiasy nawiązują do pierwotnych okuć.

Fot. 8. Elewacje boczna, zachodnia oraz tylna, południowa (drzewa oraz krzewy, które rosną w sąsiedztwie budynku przysłaniają tę część, uniemożliwiając wykonanie fotografii).

Elewacja boczna (zachodnia) zachowana jest w pierwotnej formie. Otwory okienne przy obu krawędziach mogły być wypełnione oknami metalowymi. Współczesna stolarka nie powtarza formy otworu – fragment pod łukiem odcinkowym wypełnia poszerzona ościeżnica, skrzydła mają formę prostokątów foremnych. W wielu miejscach widoczne są naprawy muru, czytelne dzięki zastosowaniu zaprawy o innym składzie, a więc także kolorze.

Fot. 9. Elewacja boczna – zachodnia. Zniszczone drzwi na strych. Najprawdopodobniej w celu wzmocnienia od strony zewnętrznej skrzydło obito wąskimi listewkami, które także uległy już degradacji. W ubytkach widoczne pierwotne, szerokie deski do których przymocowano pasowe zawiasy. Od strony wnętrza konstrukcję najprawdopodobniej stabilizowały deski tworzące formę litery „Z”. Nowe drzwi powinny zostać wykonane na wzór pierwotnych, kształtem powinny odpowiadać formie otworu zamkniętego łukiem odcinkowym. Po prawej stronie nadproża uszkodzenie, które mogło powstać jeszcze w czasach, kiedy budynek stanowił część zabudowań gospodarczych. Wokół kotew widoczne ciemne zabrudzenia muru.

Fot. 10. Fragment elewacji tylnej, południowej. Jedno z małych okienek w ryzalicie po lewej stronie zostało zamurowane. Drzwi i okna ulokowano w miejscu dawnych wrót – o rozmiarze dawnego otworu świadczy zachowany fragment nadproża. Otwór zamurowano niestarannie, najprawdopodobniej ściany nie spoinowano, a jedynie roztarto na powierzchni nadmiar zaprawy murarskiej. Zastosowano cegłę rozbiórkową w różnych odcieniach.

Mur w dolnej partii elewacji jest zniszczony – cegły zdegradowane, spoiny z ubytkami wypełnionymi miejscami zaprawą cementową. Podobnie jak na pozostałych ścianach przemurowania i naprawy są czytelne ponieważ do fugowania zastosowano zaprawę o innym składzie niż pierwotna.

Fot. 11. Ryzalit w elewacji tylnej (południowej). Wyraźne zniszczenia muru w dolnej części, w sąsiedztwie kamiennego cokołu. Przyczyną jest najprawdopodobniej długotrwałe zawilgocenie. Niewykluczone, że w przeszłości wokół budynku istniała opaska cementowa. Uszkodzenia pod okapem mogą wynikać z nieszczelności pokrycia dachowego. Do napraw użyto jasnoszarej zaprawy. Powierzchni cegieł nie oczyszczono ani nie wzmocniono.

Fot. 12. Elewacja boczna, zachodnia. Okna wybite wtórnie. Jeżeli pierwotnie istniały w tej ścianie otwory musiały być mniejsze (zapewne zamknięte łukiem odcinkowym). Między oknami przemurowanie, zapewne naprawa muru (najprawdopodobniej nie był to otwór). Na dole, przy granicy z kamiennym cokołem widoczne zniszczenia – uszkodzenia mechaniczne oraz ciemne naloty na licu.

Fot. 13. Okno po prawej (północnej) stronie elewacji bocznej, wschodniej. Widoczne zniszczenia i ubytki cegieł oraz przemurowania i naprawy wykonane z zastosowaniem zapraw o innym kolorze i uziarnieniu niż zaprawa użyta pierwotnie.

Fot. 14. Fragment kamiennego cokołu do strony wschodniej. Pod luźną, cementową fugą widoczna spoina pierwotna.

V. WNIOSKI KOŃCOWE

Badaniami konserwatorskimi objęto budynek w miejscowości Burkat pod nr 40. Wzniesiony jako część zabudowań gospodarczych obecnie jest własnością gminy Działdowo. Po adaptacji mieści Bibliotekę – Centrum Kultury.

Ściany wzniesione zostały z cegły ceramicznej na cokole z kamienia polnego (od strony elewacji frontowej – północnej schowanym pod poziomem gruntu). Spoiny wykonano z gruboziarnistej zaprawy w kolorze beżowym (naturalnym) z dodatkiem drobnego żwiru. Mają formę lekko wypukłego półwałka.

Otwory o różnej wielkości miały pierwotnie kształt prostokątów o różnej wielkości zamkniętych od góry łukiem odcinkowym. Okna najprawdopodobniej wykonane były z metalu, miały formę tzw. okien magazynowych. Do dziś zachowały się jedynie w małych, nieprzekształconych otworach. W większych, oryginalnych otworach okiennych zamontowano współczesną stolarkę. Wycinek koła poniżej nadproża wypełniono poszerzoną ościeżnicą.

Podczas adaptacji budynku niektóre otwory zmurowano w całości lub częściowo. Nad nowymi wykonano nadproża z betonu. Przemurowane partie ścian różnią się kolorem spoiny. Do murowania użyto szarej zaprawy murarskiej z grubym wypełniaczem, podobnym do zastosowanego pierwotnie. Nadmiar zaprawy roztarto na powierzchni muru. Z tej samej zaprawy wykonano płaskie fugi, a miejscami wypełniono większe szczeliny i uszkodzenia. W późniejszych latach najprawdopodobniej miejscowo przemurowano uszkodzone partie muru oraz uzupełniono i naprawiono zdegradowane spoiny. Użyto drobnoziarnistej zaprawy w jaśniejszym odcieniu, którą miejscami próbowano zbliżyć formą do fugi wypukłej w kształcie litery V. Spoiny w kamiennym cokole oraz wykonanym z ceglanej kształtki gzymsie cokołowym przykrywa warstwa wyprawy cementowej, która jest luźna (spękana i rozwarstwiona). Pod spodem zachowała się płaska spoina z zaprawy analogicznej do tej, którą pierwotnie zastosowano do fugowania muru powyżej.

VI. STAN ZACHOWANIA

Na ceglanych elewacjach budynku widoczne są obszary zdegradowane, z głębokimi ubytkami fugowania oraz spudrowanymi cegłami. W miejscach narażonych na działanie wody opadowej, głównie w dolnych partiach muru oraz poniżej zasięgu okapu obserwować można czarne naloty zanieczyszczeń atmosferycznych, może to być także wynik wtórnej krystalizacji gipsu. Ciemne zabrudzenia widoczne są także wokół metalowych kotew.

Zastosowane podczas przekształceń oraz miejscowych napraw zaprawy do fugowania mają inny kolor oraz strukturę, co niepotrzebnie podkreśla i tak czytelne miejsca przekształceń elewacji. W niektórych partiach podczas przemurowań nadmiar zaprawy murarskiej roztarto na licu.

Zachowało się kilka oryginalnych, metalowych okienek (tzw. magazynowych) oraz drewniane drzwi na strych w ścianie zachodniej. Deskowe drzwi (zapewne ze wzmocnieniem w kształcie litery „Z” od wnętrza) wtórnie obito wąskimi listewkami, które uległy już degradacji. Dzięki ubytkom widoczne są pasowe zawiasy, które przymocowane są do pierwotnych desek budujących skrzydło. Poniżej podobnie obite drzwi zachowane są w nieprzekształconym otworze wejściowym.

Współczesne okna nie powtarzają formy zamkniętych łukiem odcinkowym otworów (skrzydła mają kształt prostokątów foremnych, łuk powyżej wypełnia poszerzona listwa ościeżnicy). Drzwi w wejściu od strony północnej wykonane są z metalu z drewnopodobną okleiną (są to najprawdopodobniej tak zwane drzwi antywłamaniowe). W elewacji południowej we wtórnym otworze zniszczone, najprawdopodobniej obecnie nie używane, drewniane drzwi z drobnymi, poziomymi desek w ramie.

VII. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Podczas prac konserwatorskich należy oczyścić elewację z zabrudzeń, ciemnych nalców oraz zapraw zbyt przykrywających lico, usunąć niewłaściwie wykonane naprawy i fugowania. Zdegradowane, osłabione partie muru powinny zostać naprawione i wzmocnione, ubytki fugowania uzupełnione i ujednolicone. Rozważyć jednak należy zróżnicowanie kolorystyczne fugowania w obrębie zamurowanych otworów (np. zastosowanie zaprawy o nieco innym odcieniu, jednak o analogicznym uziarnieniu i formie).

Oryginalne metalowe okna powinny zostać zakonserwowane. W miejscu istniejących zdegradowanych drewnianych drzwi zalecane jest wykonanie nowych, na wzór oryginalnych. Wszystkie okucia powinny zostać oczyszczone z produktów korozji, zabezpieczone, a następnie przeniesione do nowej stolarki. W miarę możliwości zalecane byłoby wykonanie nowych okien w kształcie analogicznym do zamkniętych łukiem odcinkowym otworów.

Celowe byłoby ujednolicenie formy wszystkich drzwi – rezygnacja ze współczesnych, metalowych z drewnopodobną okleiną na rzecz drewnianych, harmonizujących formą z elewacją budynku.

VIII. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Mechaniczne usunięcie wtórnych fug i fragmentów zaprawy, które pozostały na powierzchni muru podczas przemurowywania otworów. Zabieg należy wykonać ostrożnie i precyzyjnie tak, aby nie uszkodzić krawędzi cegieł (np. naciąć wtórną fugę pośrodku, a następnie delikatnie wykuć zaprawę nie uderzając narzędziem w cegły).
2. Usunięcie cementowych, luźnych spoin z kamiennego cokołu.
3. Oczyszczenie powierzchni ceglano-licowej z zabrudzeń i nalotów z zastosowaniem gotowych preparatów, np. Clean FP firmy Remmers. Należy postępować zgodnie ze kartą techniczną produktu, przed rozpoczęciem oczyszczania wykonać próbę na niewielkim fragmencie muru. Po zastosowaniu dokładnie zmyć elewację wodą.
4. Dezynfekcja miejsc porażonych mikrobiologicznie (po stwierdzeniu takiej potrzeby).
5. Wykucie zdegradowanych cegieł w partiach przeznaczonych do przemurowania.
6. Wzmocnienie strukturalne osłabionych partii muru preparatami na bazie estrów kwasu krzemowego, np. KSE 300 firmy Remmers lub Silex-OH firmy KEIM – preparaty wymagają sezonowania przez ok. 2-3 tygodnie po zastosowaniu.
7. Przemurowanie obszarów najsilniej zdegradowanych – zaleca się zastosowanie lokalnej cegły rozbiórkowej po oczyszczeniu z relikwów zapraw oraz dokładnym wypłukaniu.
8. Uzupełnienie drobnych ubytków cegieł zaprawami w odpowiednim kolorze, np. KEIM Restauro Top lub analogiczną.
9. Uzupełnienie ubytków fugowania. Zaleca się zastosowanie gotowej fugi np. TKF (trasowo-wapiennej zaprawy do spoinowania) firmy Sievert; Optosan Trass-Fuge, wapienno-trasowej zaprawy do fugowania firmy Optolith w kolorze naturalnym o odpowiednim uziarnieniu, które należy dopasować w oparciu o wykonane próby. Spoiny należy ukształtować zgodnie z pierwotną formą półwałka. Należy rozważyć różnicowanie kolorystyczne fug w obrębie zamurowanych otworów.
10. Zalecane byłoby ujednolicenie faktury oraz koloru betonowych nadproży oraz otynkowanych ościeży wejścia w zachodniej części elewacji północnej. Powierzchnię przed scalaniem należałoby wyrównać i ujednolicić szpachlą trasowo-wapienną, np. TKFP firmy Sievert, lub równoważną. Ościeże powinno zostać ponownie otynkowane z zastosowaniem zaprawy wapiennej, np. Kabe Mineralit Raestauro W8, tynkiem wapienno-trasowym TKP firmy Sievert (Tubag) lub zaprawą równoważną.
11. Scalenie kolorystyczne elewacji – w miarę potrzeby farbami laserunkowymi na bazie spoiwa krzemianowego, np. KEIM Reastauro Lasur. Scalenie powinno objąć nie tylko

ceglane partie muru ale również betonowe nadproża i ościeże (w tym przypadku należy stosować odcienie jasnoszare).

12. Konserwacja metalowych okienek (tzw. magazynowych)

- a.** Demontaż elementów ruchomych (skrzydeł, jeżeli okaże się to możliwe)
- b.** Oczyszczenie powierzchni metalu z powłok malarskich oraz produktów korozji – w przypadku piaskowania, czyli metody strumieniowo-ścierniej wykonywanej in situ należy dokładnie zabezpieczyć otoczenie.
- c.** Położenie powłoki z farby antykorozyjnej oraz warstwy malarskiej w kolorze czerwonym, zbliżonym do koloru minii. W przeszłości farba antykorozyjna zawierała w składzie pigment ołowiowy – minię, która nadawała jej charakterystyczny, pomarańczowoczerwony kolor. Czasem dodawano pigmentów żelazowych (czerwieni żelazowej lub brązu), dzięki czemu uzyskiwano ciemniejszy odcień. Współczesna farba antykorozyjna, nazywana zwyczajowo minią, nie zawiera tego pigmentu, stąd po zabezpieczeniu należy położyć kolejną powłokę w kolorze ceglastoczerwonym, zbliżonym do odcienia cegieł.
- d.** Uzupełnienie szklenia z zastosowaniem tradycyjnych kitów pokostowych, które po stwardnieniu powinny zostać pomalowane.
- e.** Montaż skrzydeł w oknach

13. Wykonanie nowych drewnianych drzwi w obu otworach w ścianie zachodniej oraz we wtórnym wejściu w elewacji tylnej (południowej). Zachowane okucia należy zdemonstrować, oczyścić z produktów korozji, wykonać niezbędne naprawy, a następnie zabezpieczyć farbą antykorozyjną oraz powłoką malarską w kolorze grafitowym. Brakujące elementy ślusarskie powinny zostać wykonane na wzór zachowanych. Drewno nowych drzwi powinno zostać zabezpieczone transparentnym impregnatem w kolorze brązowym (odcień należy dopasować w oparciu o wykonane próby).

14. Wykonanie nowych wrót w elewacji frontowej. Podobnie jak w przypadku drzwi zalecane byłoby zachowanie okuć – haków i zawiasów pasowych, oczyszczenie z produktów korozji, a następnie zabezpieczenie powłokami antykorozyjnymi, analogicznie do okuć z drzwi. Nowe elementy ślusarskie, jeżeli konieczna okaże się rekonstrukcja, powinny zostać wykonane na wzór istniejących.